

Ievadam

Par vārda rakstību? Gunārs, Gunars jeb Gunnars. Dzimšanas apliecībā ir Gunars, bet visu mūžu viņš saukts par Gunāru, tikai 2001. gadā pats izdomāja, ka viņa vārds taču ir no skandināviem – tā tad Gunnars... Tāpēc piedodiet, ka būs dažādība! Tā nebūs drukas kļūda. Dokumentālajās liecībās – Gunārs, kā viņu īstenībā sauca visi, autoru rakstībā – Gunars – kā dzimšanas apliecībā (garumzīme jau ieviesās tikai padomju laikā), bet Gunnars – nu, tas *amizierim* un, citējot gan pašu Gunaru, gan rakstus, kurā šī vārda forma lietota.

Labāk par pašu Gunaru neviens nepateiks. Tāpēc grāmatā būs arī intervijas un daudzi *Gunara Treimaņa monologi*, kas veidoti no sarunām ar viņu un preses publikāciju citātiem.

2007. gada 5. janvārī abi ar vīru Andri (humoristu, žurnālistu Andri Briedi) esam ciemos pie Gunara, runājam par šo un to, galvenokārt jau par teātri un ap to. Gunars velta daudznozīmīgu ierakstu savā tobrīd jaunākajā drukas darbā par Gunāru Placēnu – *No Šveika līdz Viņa Majestātei ķeizaram Francim Jozefam* (izdevniecība Madris, 2006).

Alda! Ar lielu prieku klausos Jūsu labvēlīgajā teātra parādību vērtējumā. Tur nav ne pozas, ne skaļas deklarācijas, bet sirds līksme. Jūs nevienam neko neuztiepjat vai nenoskaņojat pret kaut ko. Tikai – nu ir pienācis laiks tomēr sēsties pie baltas lapas un daudzo pārdzīvoto mirkļu pieraksta. Man jau bija pāri par sešdesmit, kad atjēdzos: jā, pēc aiziešanas – kas paliks pēc manis? Arī Jums vēlū izbaudīt skaisto mirkli, kad piedzimst tavs pirmais drukas bērns!!!

Vēlāk pārskatot citus ierakstus un apsveikumus, līdzīgus vēlējums atrodu arī iepriekš rakstītos. Bet neesmu tos uztvērusi nopietni. Un atceros pat tālās jaunības gadus, kad abi strādājām Radio Dramaturģijas un mākslas redakcijā, – Gunaram reiz bija uzdots izvērtēt, ko spēj jaunā žurnāliste Alda (toreiz Sauleviča). Gunars uzdevumu veica ļoti smalki un taktiski – neatceros nevienu sāpinošu piezīmi, izņemot vienu: *vēlu jums, Alda, katru dienu – vismaz vienu rindu sev*. Kas tur sāpinošs? Tik jauks vēlējums! Bet tas man lika padomāt: tā tad no sevis vajag dot kaut ko vairāk, nekā prasa viendienas jautājumi un komentāri.

Katru dienu vienu rindu sev! Ja tādas piezīmes arī bija, man, tāpat kā Gunaram, dienasgrāmatas ir iznīcinātas, un nav vairs iespējams atsaukt atmiņā senāko dienu noskaņas un notikumus, personiskos pārdzīvojumus un pārdomas. Uz jautājumu, kāpēc Gunars savas dienasgrāmatas iznīcinājis, viņš atbildēja: tur jau nekā nebija, tikai tādas impresijas...

Mums tās būs vien jāiztēlojas... Bet grāmatu, preses izdevumu un izgriezumumu, arī tūkstošiem manuskriptu, raidījumu scenāriju un uzmetumu grēdās tomēr atradās dažas piezīmju grāmatiņas un arī vairāku gadu mazie kalendāriņi. Arī vēstules, zīmītes...

Bet 2007. gada 5. janvārī pēc kārtējās konjaka glāzītes Gunars ar viltīgi nopietnu skatienu veras manī un saka:

– Es zinu, kura būs nākamā grāmata. (Domāju: zināms – par Alfrēdu Jaunušanu; šī iecere jau iepriekš iztīrāta.)

– Nu, nu?

– Par mani. Un es zinu, kurš to rakstīs: (bez pauzes) tā būsiet jūs!

– ???!!! (Jautājuma un izsaukuma izteiksme tikai manās acīs; esmu tiešām pārsteigta.)

– Izdevniecība jau sarunāta! *Zvaigzne ABC* – Vija Kilbloka!

Zinu, ka tūlīt šajā izdevniecībā nāks klajā fantastisks mazāks zināmu, *nenovazātu* 100 mīlestības dzejoļu krājums Gunara Treimaņa sakopojumā *Tik savā mīlā es mūžības alkstu...*, bet...

– Jā, jā. Jūs nedrīkstat atteikt! Es jums uzticos...

Jau tajā vakarā mājās dodamies, līdzī paņēmuši trīs pilnus *Maximas* iepirkumu maisus ar materiāliem no Gunara arhīva: publikācijas avīzēs un žurnālos, recenzijas, fotoattēlus...

2007. gads man darbā raidījumā *Kultūras rondo* ļoti noslogots. (Neatceros, vai kādreiz būtu bijis citādi, bet togad bija arī tālāki komandējumi: gan Salonikos Grieķijā, kur festivālā piedalās Jaunais Rīgas teātris, gan kopā ar Daugavpils teātri pie Sibīrijas latviešiem.) Protams, arī kārtējie nebeidzami ikdienas pienākumi, tomēr ar Gunaru vismaz reizi divos mēnešos tiekamies un runājamies (arī pie ieslēgta *Edirol* mikrofona)...

Atpakaļceļa nebija. Nezināju vēl visus apstākļus. Ne to, ka sākotnēji ideja par grāmatu bijusi rakstnieces Annas Skaidrītes Gailītes ziņā – paldies viņai par būtisko devumu šīs ieceres realizācijā pēc Gunara aiziešanas 2008. gadā! Nevarēju paredzēt, ka Gunars pats tik drīz *izstāsies no spēles*. Nezināju, ka Liktenis jeb, Gunara Treimaņa terminoloģijā runājot, – Viņa Majestāte Gadījums (vēzis) – arī ar mani izspēlēs nežēlīgu joku un izraus no *aprites* vismaz divu gadu garumā.

Šī nebūs teātra vēsture, lai gan Gunars Treimanis savas dzīves laikā veidojis arī to. Viņš pats mēdza uzsvērt:

– ***Es esmu vienkārši teātra ķertais.***

Teātra ķertais, mīlestības ķertais, zibens ķertais... ķertais...

Būdams teātra ķertais, Gunars gan sacerēja, gan režisēja savu dzīvi, spēlējams tajā galveno lomu. Azartiski, aizrautīgi, vilinādam piedalīties visus.

Viņa Majestāte Gadījums. Šo vārdu salikumu Gunars bieži izmantoja gan intervijās, gan virsrakstos – tā sauc viņa veidoto radiokompozīciju par Onorē de Balzaka daiļradi (Balzakam ir šāds darbs), tāds virsraksts dots arī ievadnodaļai Gunara Treimaņa grāmatā par Gunāru Placēnu.

Un kāpēc lai arī mūsu pirmā nodaļa netiktu nosaukta tāpat: *Viņa Majestāte Gadījums?*

Alda Briede

Viņa Majestāte Gadījums – Gunars Treimanis

Aldis Linē

Satikšanās

Tas notika pašā padomju laika izskaņā. Es – pavisam jauniņš un zaļš gurķis – tolaik mācījos Rīgas Kultūras darbinieku tehnikumā. Dikti jau nu biju saindējies ar teātri un kino. Kaut kā biju sapratis, kas mani pašu visvairāk minētajās mākslās interesē – lugu un scenāriju rakstīšana. Soli pa solītim sāku virzīties pa izvēlēto vektoru – rakstīju savus *pirmos slīcināmos kucēnus*.

Gunars Treimanis.

Tālaika teātra pazinēju un kritiķu zvaigznājā Gunaru nepamanīt nevarēja. Tik spilgta un neordināra personība gluži kā ilens duras ārā no ikdienas nereti vienmuļā raksta.

Un tad tas nāca – laimīgs gadījums, kā par to teiktu pats Gunars. Nezinu, kuram laimīgāks. Šķiet, ka tomēr man. Es taisījos

stāties kino institūtā Maskavā – slavenajā VGIKā. Man vajadzēja Kultūras ministrijas norīkojumu kā nacionālajam kadram, kurš dodas uz Maskavas augstskolu. Zināju, ka Gunars strādā Kultūras ministrijas Teātru pārvaldē. Biju viņu ievērojis bieži braucam 47. maršruta (tagad 3. maršruta) autobusā. Saņēmu drosmi, autobusā piegāju viņam klāt un teicu: – Zinu, ka jūs esat Gunars Treimanis... – Iepazināties. Sāku izklāstīt savu vajadzību, un piepeši viņš iesaucas: – Jaunekli! Kāpjam ārā! Te es dzīvoju, nāciet pie manis augšā! – Grīziņkalns. Pērnavas iela. Tieši pretī 1905. gada parkam. Gunars, ministrijā strādādams, bija dabūjis šeit dzīvokli.

Biju gaidījis visu ko – ka viņš autobusā manī vispār neklausīsies, labākajā gadījumā ieteiks ierasties ministrijā pieņemšanas laikā, bet...

Nu pilnīga avantūra! Tā es nonācu Gunara pasaulē – izdomas krāsās mirdzošā un aizraujošā. Mūsu sapazīšanās izveidojās par draudzību, un draudzība izvērsās sadarbībā, pat šo un to kopā uzrakstot. Neesam skaitījuši ne stundas, ne dienas, kas pavadītas, par teātri, mākslu, literatūru un pašu dzīvi runājot. Vēl šodien nespēju rast tādu īstu atbildi – kas mūs tā turēja kopā vairāk nekā divdesmit gadu garumā līdz pat Gunara aiziešanas brīdim. Esam taču tik dažādu paaudžu cilvēki, arī pēc rakstura atšķirīgi.

Kļuva pat par Gunara krustdēlu. Mans īstais krusttēvs nomira ļoti sen. Mūsu attiecības ar Gunaru veidojās lieliski, un, gadiem ejot, viņš reiz ieminējās: – Tu varētu būt mans krustdēls... – Mēs abi to akceptējām, un tā tas palika. Ir taču teātros tradīcija, ka pieredzes bagātie vecākās paaudzes aktieri kļūst par teātra krustvecākiem jauniešiem, teātrī tikko ienākušajiem aktieriem. Gunara dzīves teātrī es biju viņa krustdēls.

Pārlasu Gunara *Vārdu noslēpumus* – kas šajā grāmatā teikts par manu vārdu. Gandrīz visam varētu arī piekrist. Piebildīšu vēl vienīgi to, kas tur nav uzrakstīts: bieži veidojas labas un draudzīgas attiecības ar krietni vecākas paaudzes cilvēkiem.

Jaukajā draudzībā ar Gunaru mūsu ievērojamā gadu starpība gandrīz nebija pamanāma, jo viņam piemita balti apskaužama

īpašība – vienmēr justies jaunam un radoši atsaukties dzīvei. Vecs viņš sāka justies tikai kādus četrus pēdējos dzīves gadus, kad ļaunā slimību buķete bija pavisam nomocījusi. Bet arī tad viņš nepadevās.

Viss manas draudzības laiks ar Gunaru ir bijis, kā tagad modernajā terminoloģijā varētu izteikties, mūža izglītības vai tālmācības laiks. Viena pamatīga dzīves augstskola profesionālajās disciplīnās fantastiski erudīta rektora vadībā. Pulksteni neskatoties, par laika plūdumu aizmirstot.

Un vēl viena Gunara īpašība – varbūt pati galvenā – tā bija spēja radīt un aizvien no jauna pielabot, pārkrāsot un mainīt savu pasauli, kā vien pašam tīk. Šī īpašība mani, rakstošu, arī radošu cilvēku, ir sevišķi fascinējusi. Teikšu godīgi: tādi cilvēki kā Gunars ir milzīgs retums. Domāju, ka viņš spējis sagādāt ne mazums gaišu un atmiņā paliekošu brīžu visiem, kas bija viņa draugi. Un arī daudz jauku brīžu visiem viņa talanta cienītājiem. Tāpēc pašķirsim tālāk šīs grāmatas lappuses – pakavēsimies pie viņa paša teiktā, par viņu teiktā un viņa dzīves laikā nepateiktā, mēģināsim vēlreiz izspēlēt Gunara Treimaņa dzīves mistēriju.

Viņa Majestāte Gadījums – Gunars Treimanis

– Labs cilvēks vēl nav profesija! – tā dažreiz sarunās par dzīvi un mākslu mīlēja bilst pats Gunars.

Kaut arī vitālais kungs, plašam lasītāju un teātra skatītāju pulkam vislabāk pazīstams kā teātra 13. rindas 13. krēsla pastāvīgais *iemītnieks*, pats savu cilvēcisko īpašību dēļ arī būtu ierindojams *labo cilvēku* kategorijā, tomēr šoreiz par profesiju...

Profesija. Mūža garumā paveiktais... Šos jēdzienus mēdz saistīt ar kaut ko ļoti nopietnu, pat akadēmisku.

Rakstīt kaut ko akadēmisku par šajos rāmjos tik neievietojamo Gunaru Treimani?! Neiespējami!

Viņa šarms, spēja uzrunāt cilvēkus, dzīves un mākslas pieredze, laikmets, kurā aizvadīts teātrim veltītais mūžs, arī sniedz to atslēgu, kura, šķiet, būs pati piemērotākā, – teātra stāstnieks. Gluži kā diagnoze medicīnā. Un ne tā sliktākā mākslas pasaulē. Cilvēks, kurš jūt teātra smaržu un romantiku. Reta spēja. Riskēšu, sakot, ka šodienas gauži pragmatiskajā laikmetā un diemžēl tikpat racionāli uzlādētajā teātra vidē jau gandrīz izzudusi.

Ne velti Gunara studiju laika kursabiedrene, mūsu teātra kritikas un zinātnes granddāma Lilija Dzene neilgi pirms aiziešanas mūžībā klusi un skumīgi atzinusi, ka šodienas teātris vairs tā īsti nav viņas teātris. Pēdējos dzīves gadus arī Gunaru skumdināja līdzīga apjaušana.

Katra ceļš uz savu profesiju ir citāds. Gunaram jau no agras bērnības Liktenis pat šķietami nebija paredzējis citu alternatīvu kā vien saistību ar teātri. Diendienā kopā ar mammu – Annu Treimani, kura strādāja Nacionālajā teātrī par mašīnrakstītāju, esot šajā mākslas templī un tiekoties ar tik dažādajiem teātra mākslas korifejiem, klausoties viņu stāstus par teātri, redzot viņus uz skatuves, Gunariņa paša ceļš uz kalpošanu teātrim bruģējās gluži nemanāmi, bet pilnīgi noteikti.

Šodien vien retais vecākās paaudzes teātra skatītājs atcerēsies redzējis uz skatuves kādā lomā, piemēram, Ludmilu Špilbergu, Bertu Rūmnieci, Irmu Graudiņu, Alfredu Amtmani-Briedīti un Eduardu Smilģi...

Gunara teātra pieredze sākās aizvadītā gadsimta 30. gadu nogalē. Tā nav aizvēsture, bet pilnīgi cits laikmets teātra mākslā gan – daudz krāšņāks un vērienīgāks nekā pašlaik.

Bērnībā un jaunības gados gūtie iespaidi nereti kalpo par visdrošāko ceļarādītāju visai dzīvei. Vai nu kāds brīnums, ja šajā laikā pieredzētais un piedzīvotais rādīja teātri romantiskā gaismā, leģendu plīvura apvītu, un turpmākajās darba gaitās gribējās šīs leģendas stāstīt tālāk – saviem lasītājiem, klausītājiem. Protams, pa reizei šo to piepušķojot, varbūt mazliet pārspilējot... Tieši to Gunaram visvairāk pārmetušas dažādu paaudžu akadēmiski

ievirzītās teātra kritiķes. Un šie pārmetumi nereti bijuši gana aizskaroši, mulķīgi un sīkumaini.

Vispirms derētu noskaidrot – kā dēļ teātris pastāv. Vai teātris pastāv, lai kritiķi varētu sevi apliecināt? Taču ne! Kā publiska māksla teātris dzīvo un rada saviem skatītājiem. Ierindas skatītājs, kas nodrošina teātra pastāvēšanu, vismaz deviņdesmit procentos gadījumu nelasa simtiem lappušu garus akadēmiskus apcerējumus. Un nelasīs. Toties kārtējo radiopārraidī ar nosaukumu *13. rindā 13. krēslā ar binokli Gunars Treimanis* gan noklausās, jo šajā raidījumā klausītājs tiek uzrunāts *cilvēku valodā*. Un veidojas tik brīnišķīgā un tik ļoti nepieciešamā skatītāja emocionālā saite ar teātri. Vēlēšanās to apmeklēt vēl un vēl.

Gunars Treimanis, kā jau teātra pasaules iedzimtais, to intuitīvi, šķiet, jutis vienmēr, un visas viņa profesionālās darbības izpausmes kalpojušas mērķim kopt un stiprināt teātra un skatītāju emocionālo saikni. Tāpēc kritiķu augstprātīgos un sīkumainos *uzbraucienus* viņa veikumam var uztvert vienīgi ar līdzjūtīgu smaidu. Tās ir jūsu problēmas, dāmas! Apvainojieties, ja jums tā tik! Neapvainojieties, ja negribat! Šekspīram ir tāda burvīga komēdija – *Kā jums tīk...*

Gunars vairījās pats sevi saukt par kritiķi, vēl mazāk – par teātra zinātnieku. Arī par teātra rakstnieku nav vēlējies sevi godāt, lai gan sarakstījis ne vienu vien grāmatu par teātri un aktieriem.

Arī man vienmēr vairāk šķitis, ka viņš ir īsts teātra praktiķis. Un šai darbības sfērai Gunaram jau sākotnēji bijis lielisks *starta komplekts*: gluži apskaužama *takša oža* – kura luga teātrī ies, kura ne. Apbrīnojama prasme veidot repertuāru, sagādāt teātrim visretākās, visgrūtāk iegūstamās un vislabākās lugas, satvināt teātrus ar dramaturgiem. Domāju, ka Gunars bija viens no labākajiem teātra literārās daļas vadītājiem, kādi vien latviešu teātrī bijuši.

Viņam var būt pateicīgs Valmieras teātris par izglābšanu no teātra slēgšanas 60. gados, pirms tam Drāmas teātrī viņa padomus

atzinīgi vērtēja režijas vecmeistars Alfreds Amtmanis-Briedītis. Ne vien lugu izvēlē, bet arī, iedalot lomas, Gunars lieliski juta, kurš aktieris ar uzdevumu tiks vai varbūt netiks galā.

Arī paša Gunara *starta komplektā*, viņa temperamentā iekodētas organizētāja un režisora dotības. Pats savas dzīves režisors. Visa sava veikuma režisors. Jebkurā mākslas un arī dzīves situācijā viņa moto bija: *visi žanri ir labi, izņemot garlaicīgo*.

Viņa darītajam teātrī piemita vēriens – tā elpa, kāda bija aiz-ejošajam un jau aizgājušajam laikmetam šajā mākslas novadā.

Gunars un teātra recenzijas

Kopš 1950. gada 10. februāra (pirmā recenzija *Padomju Jau-natnē*) līdz pat sava mūža izskaņai Gunars uzrakstījis neticami daudz – gandrīz visos Latvijas preses izdevumos, arī daudzās bijušās PSRS avīzēs. Tās visas uzskaitīt un saskaitīt nav šīs grāma-tas mērķis. Uzdevums ir cits – saprast, kas Gunara rakstītajā sav-dabīgs, interesants un paliekošs. Pats Gunars, jautāts par recen-ziju kopējo skaitu, minējis iespaidīgu skaitli – apmēram 3000. Par ražīgā autora recenziju kvalitāti it kā ironiski, it kā smīnot izteicies dažs labs teātra kritiķis. Velti! Ļoti iespējams, ka smī-nētāji tajās vēlējušies ieraudzīt kaut ko pēc savas saprašanas un ieskatiem, bet pašam recenziju autoram tās devušas, kā tagad teiktu, – *papildu bonusu*. Sevišķi jau tie teātru dzīves vērtējumi, kas tapuši vēl padomju laikā. Pavisam maz būs tādu teātru visā Padomju Savienībā, kas, viesojoties Latvijā, nebūtu nonākuši Gunara uzmanības lokā. Viņa rakstītais taču bruģēja ceļu uz aiz-vien jauniem un nereti ļoti noderīgiem kontaktiem ne tikai pašam rakstītājam vien, bet visam latviešu teātrim kopumā.

Kaut arī Gunars atzinis, ka pēc dabas esot visai bailīgs, viņa teātra vērtējumus tomēr nevar uzskatīt par *bezzobainiem*. Pir-mais, kas tajos piesaista, ir cieņa un mīlestība pret teātri kopumā, pret aktieriem un visiem izrādes veidotājiem.

Galvenais, ar ko Gunara recenzijas atšķiras no lielas daļas mūsu teātra vērtētāju rakstītā, ir tas, ka viņš raksta par to, KO REDZ uz skatuves, nevis par to, KO ZINA par kādu konkrētu darbu, tā iestudējumu vēsturi un visu pārējo.

Ne jau tādēļ, ka viņš nezinātu (varbūt zina pat labāk par daudziem citiem teātra pētniekiem!), bet gan tādēļ, ka viņš izjūt dziļu cieņu pret katras izrādes radītājiem un AKTIERI uz skatuves. Pat tad, ja viņu kāda izrāde, tās veidotāju komandas darbs apbēdināja, Gunars neuzņēmās barga pravieša vai soģa lomu, lai paziņotu, ka viņam vienīgajam taisnība un viss redzētais nekam neder. Gunars ar savu rakstīto nekad neaizvainoja nevienu teātra cilvēku, tajā pašā laikā tik un tā pateica arī to, kas viņam nav patīcis, ko būtu gribējies redzēt citādu, skaidrāku, aizraujošāku. Korekti, pat iejūtīgi – ja vēlaties, un bez rupjībām, kas diemžēl tik bieži un pārpārēm bijušas lasāmas arī visai pazīstamu teātra kritiķu rakstiskajās izpausmēs.

Teātra kritikas – kā akadēmiskās, tā arī neakadēmiskās – vienīgā jēga ir atbalstīt teātri, celt to, ja nepieciešams, palīdzēt pakritušajam piecelties un gūt jaunu elpu, nevis viņu *izsmērēt pret grīdu* un, pašam sēžot *zilonkaula tronī*, tiksmināties par savu gudrību un iedomāto viedumu. Tikai palīdzēt. Citas jēgas nav. Gunars to ir gluži intuitīvi sapratis jau ar pirmo par teātri uzrakstīto rindiņu, bet citādi laikam nemaz nevarēja būt – viņa reģistrētais paša dzīvesstāsts tam ir apliecinājums.

Ja lielos vilcienos pasekojam Gunara teātra recenziju evolūcijai, tad jaušams, ka tās izteiksmē kļūst aizvien brīvākas un rakstītais vārds paradoksālā kārtā – par paša rakstītāja ienaidnieku. Kāpēc?

Varbūt jēdziens “ienaidnieks” būs mazliet par stipru, bet Gunara darba gaitas Latvijas Radio un pieķeršanās šim darbam un tai brīvībai, kādu dod iespēja runāt ēterā, viņu pamazām pārvērš par runātā vārda piekritēju.

To izjutu 90. gadu sākumā, kad strādāju laikrakstā *Rīgas Balss* un kopā ar Gunaru vairākus gadus rakstīju Latvijas teātra sezonas

vērtējumus. Lasītāji tos pamanīja, saņēmām labas atsauksmes, tomēr, atšifrējot avīzei mūsu abu runāto, man laika gaitā nostiprinājās pārliecība, ka šāds teksts vairāk būtu piemērots radiopārraidei.

Starp citu, Gunaram sākotnēji tāda iecere arī bija: *13. rindā 13. krēslā...* varētu kļūt par avīzes pastāvīgu rubriku. Labi vien ir, ka šādā veidā tā nerealizējās, bet gan izveidojās par Latvijas Radio hitu daudzu gadu garumā un paša Gunara popularitātes augstāko smaili. Pārskatot viņa pierakstus *13. krēsla* pārraidēm, skaidri redzams, ka tie nav gatavi, pabeigti teksti. Tie nepieciešami tikai, lai fiksētu kādu tēzi, atziņu, vērojumu. Lai neaizmirstos pats galvenais, kad strādāsi ierakstu studijā. Bet mikrofona priekšā jau spoži triumfē runātais vārds, vispilnīgāk ļaujot izpausties Gunara runātāja, improvizētāja, stāstnieka talantam, viņa dzirkstošajam temperamentam.

Ātrāk, ātrāk uz priekšu, prom no pelēcības!

Gunars un grāmatas

Kad pašā aizvadītās tūkstošgades nogalē ar Gunaru runājāmies par dažādiem rakstu darbiem, viņš smējās:

– Redz, kā nu sanāk... Mūžu esmu atdevis teātrim, bet galu galā uzrakstījis esmu tikai vienu grāmatu. Un to pašu par personvārdiem.

Runa ir par 1996. gadā izdoto personvārdu skaidrojumu grāmatu *Vārdu noslēpumi*. Darbs, kā mēdz teikt, – *pavisam no citas operas*. Šī grāmata ir Gunara meistarstiķis cilvēku pētišanas nozarē, kas viņam allaž labi padevusies. Gunara grāmatā lasītājs rod dzīves pieredzē pārbaudītas atbildes par sevi un citiem. Ko jūsu vārds izsaka par jūsu raksturu, īpašībām, vēlmēm? Kas kopējs, teiksim, 30 Jāņiem vai 5 Silvestriem un 17 Almām? Cik nu kura vārda īpašniekus pats rakstītājs dzīvē pazinis. Gadā 365 dienas, katrā kāda vārdadiena, par katru cilvēku saistībā ar viņa

vārdu Gunaram garu gadu desmitu laikā uzkrājušies vērojumi, trāpīgi raksturojumi.

Šai grāmatai ir žilbinoši panākumi, un tā, reizēm drusciņ papildināta, tiek izdota dažādās izdevniecībās atkārtoti un arī jaunā veidolā kā *Mīlestībā dzimis vārds*. Pēc šīm top visas pārējās grāmatas. Bet tās jau par teātri.

Ko varētu teikt par autora iemīļotajiem aktieriem un aktrīsēm veltītajām grāmatām? Tie ir mākslinieku portreti bez akadēmisma. Vienkārši laba teātra beletristika. Kaut arī pats autors nevēlas ierindot sevi teātra rakstnieku kategorijā, viņa skatījums uz dzīvi, eksperimenti visos žanros, izņemot garlaicīgo, teātrī tik svarīgā spēja – visu laiku piedāvāt skatītājam (šajā gadījumā – lasītājam) notikumus – neļauj Gunara portretētājiem māksliniekiem kļūt pelēcīgiem, viņu dzīvesstāstiem izplēnēt ikdienībā.

Viena grāmata, otra... Un te atkal apstiprinās mans pieņēmums par rakstīto vārdu kā ienaidnieku. Jo vairāk raksti, jo grūtāk rakstīt – pārkāpt sev, atbrīvoties no ērtām, ierastām klišejām, iemīļotiem vārdiņiem, kas gribot negribot pārceļo no vienas grāmatas uz nākamo. Bet cilvēki taču ir tik dažādi!

– Nu cik reižu par aktrisi var teikt – vienreizīgā, neatkārtojamā?! – tā nereti pukojās Gunars. – Tas ir tas pats, kas nepateikt neko!

Un Gunars meklēja vārdus, cīnījās ar tiem. Lai katrreiz atrastu īstos apzīmējumus. Kā liecinājums šim procesam saglabājušās kartona lapiņas, uz kurām centīgi pierakstīti dažādu sinonīmu un antonīmu meklējumi vārdiem, salīdzinājumi, vērojumi, pasaules literatūrā lasīti un fiksēti trāpīgi izteikumi par cilvēkiem. Viena autora darba *virtuve*. Daudz šo lapiņu. (Par tām vairāk vienīgi *Sportloto* biļešu...) Rakstītāja mūžīgā cīņa ar vārdu. Kas tas ir – to Gunars labi saprata un bija ļoti gandarīts, ja izdevās atrast īstos vārdus.

Aprakstāmais objekts – rakstītājs – lasītājs. Tas ir kā milas trijstūris. Gluži kā dramaturģijā. Tā ir dzīves dramaturģija, kura Gunaram tā patika. Un lai vīpsnā skeptiķi par viņa sarakstīto,

lai šausminās par kādu, viņuprāt, vaļību vai vēl nezin ko, taču Gunars ar savu *takša ožu* tomēr lielākoties spējis uzminēt arī to, ko gribēs *nobaudīt* lasītājs.

Karjeras augstākais punkts

Latvijas PSR Kultūras ministrijas Teātru pārvaldes priekšnieks Gunars Treimanis. Skan visai iespaidīgi, tomēr kāpšana pa nomenklatūras kāpnēm un skaļi nosaukumi nav bijis Gunara dzīves mērķis.

– Ministr, man nav radnieku ne Vankūverā, ne Varakļānos! – tā pirms pieņemšanas darbā 1980. gadā toreizējam kultūras ministram Vladimiram Kaupužam teica Gunars. Viņš, šodienas žargonā izsakoties, mācēja *laist muļķi* pat ļoti nopietnos brīžos. Un gandrīz vienmēr tikt cauri sveikā.

No šodienas skatpunkta raugoties, šāds paskaidrojums par radniekiem varētu izklausīties mazliet traģikomiski. Tomēr tiem, kas paši padomju laikus pieredzējuši, neradīsies šaubas, ka šāds arguments bija pietiekami svarīgs, lai cilvēks varētu ieņemt kādu augstāku posteni valsts pārvaldes struktūrās. No padomju varas viedokļa – *tīra biogrāfija*. Tas, ka pār viņu negulās aizdomu ēna, kā arī visiem zināmās Gunara profesionālās spējas ļāva viņam ieņemt visai augsto posteni ministrijā. Vai Gunars pats bija priecīgs par savu jauno amatu? Domāju, ka ne. Viņš skatījās uz ieņemamo posteni gluži pragmatiski – tas deva iespēju uzlabot dzīves kvalitāti un tikt pie jauna dzīvokļa. Tomēr, ja Gunaram būtu ticis piedāvāts kāds ar teātra mākslu absolūti nesaistīts darbs, šaubos, vai viņš būtu piekritis strādāt, pat ja tas garantētu arī kādus materiālus labumus. Bet tas ir tikai mans pieņēmums.

Ko Gunars ministrijā darīja? To pašu, ko visu dzīvi. Palīdzēja teātriem kā mācēdams – ar labiem ieteikumiem repertuāram, ar vērtīgiem kontaktiem plašās padomju valsts republikās. Rūpējās, lai tolaik populārajos Baltijas teātru pavasaros latviešu teātri,

kuri tajos piedalījās, vienmēr rādītu pašus labākos iestudējumus, lai žūrijas vērtējumi tiem būtu labvēlīgi. Tas nebija viegli. Arī citur Baltijā netrūka labu teātru.

Ja šodien kāds pagājušo laiku mākslas disidents pārņemtu Gunaram viņa bailīgumu un to, ka viņš kaut ko nav atļāvis darīt vai pat aizliedzis iestudēt, var atbildēt īsi. Mums vienmēr ideoloģisko vagaru un uzraugu bijis daudz vairāk nekā brīvdomātāju un disidentu. Un, jāsaka, viņi bijuši krietni spējīgāki, pat talantīgāki. Laikam tāda nacionālā īpatnība... Gunars nepiederēja ne pie vieniem, ne otriem. Viņa augstais postenis ministrijā bija vien niecīga skrūvīte kopējā varas mehānismā. Ja Gunars būtu sācis pieņemt kardināli neatkarīgus, pārdošus un augstākajiem ideoloģiskajiem uzraugiem (ne ministrijā, bet partijas centrālkomitejā) nepatīkamus lēmumus, tad drīz vien zaudētu šo posteni un kristu nežēlastībā. Bet tā notiktu ar ikvienu citu. Nevis bailīgums, bet apdomība un diplomāta spējas noteica tādu vai citu viņa lēmumu kādā jautājumā. Ar visu savu it kā bailīgumu Gunars tomēr lieliski prata palīdzēt cilvēkiem, arī atrodoties postenī un strādājot mākslas nozarē, kurai allaž rūpīgi sekoja *modrā acs*. Viņš vienmēr laikā mācēja piebremzēt dažāda laba ekscentriskāka mākslinieka publiski pamanāmās izpausmes. Prata ieteikt, ko labāk darīt, kur uzstāties ar “pareizu” runu vai pateikt ko citu, arī ko nevajadzētu darīt. Un ne vienam vien teātra kalpam gluži nemanot nobruģēja ceļu līdz kārtējam goda nosaukumam. Goda nosaukumiem toreiz bija daudz lielāka jēga (arī materiālajā izteiksmē) nekā tagad.

Teātra pārvaldes priekšnieka Gunara Treimaņa darbības laikā netika slēgts neviens teātris, kā tas notika drīz pēc viņa atlaišanas no darba ministrijā. Jaunatnes teātris. Operetes teātris... Var, protams, teikt: tas jau bija pavisam cits laiks, citi apstākļi. Varbūt. Apstākļi cilvēkiem ne vienmēr ir labvēlīgi. Daudz biežāk tie traucē un pat nomāc. Cilvēks neizvēlas laiku un vietu, kad un kur piedzimt. Notiek tā, kā notiek. Jādzīvo, kad jādzīvo. Jāstrādā, kad jādzīvo. Gunaru sociālisms, kurā nācies dzīvot mūža lielāko daļu, nekad nav sevišķi interesējis, un valdošajai politiskajai sistēmai

viņš nekad nav centies izkalpoties. Viņu vienmēr ir interesējis tikai teātris. Kā gaiss, ko elpot.

Gunars – teātra režisors

Viņam piemita retā un režisoram tik nepieciešamā spēja fantazēt un radīt jaunu, citādu, savu pasauli. Kaut kas no paša Radītāja kompetences. Dzīve tomēr nedeļa iespēju strādāt par režisoru profesionālā teātrī. Viņš būtu bijis labs režisors. Par to liecina viņa iestudētās izrādes dažādos pašdarbības teātra kolektīvos vairāku gadu desmitu garumā.

Literārās daļas vadītājs un labs dramaturģijas pazinējs Gunars Treimanis sastrādājas ar režisoru Gunaru Treimani, kuram *labi visi žanri, izņemot garlaicīgo*. Lielisks tandēms – viens zina, ko publika grib *baudīt*, otrs māk to pagatavot. Labi arī sabiedrotie – no Nāzima Hikmeta līdz Andrejam Dripem, no Džona Bointona Prīstlija līdz Ivandei Kaijai.

Šīs izrādes gūst skatītāju atsaucību un ilgi noturas teātru repertuāros. Gunara teātra izpratni un izjūtu ir veidojuši jaunības gados skatītie vecmeistaru Alfreda Amtmaņa-Briediša un Eduarda Smiļģa skatuves darbi. No tiem arī atziņa – visi žanri labi, izņemot garlaicīgo. Izjūta mūža garumā – dzīvē un mākslā. Atstājot savu domu rindiņas uz papīra – recenzijās. Studijā pie mikrofona. Tiekoties ar savu grāmatu lasītājiem. Esot kopā ar sev tuviem cilvēkiem. Gluži kā augstās modes mākslas dizaineram, modelējot un aizvien no jauna radot paša dzīvi. Nereti ar mazliet vieglprātīga itāļa temperamentu, viegli kaisot savu naudu un paļaujoties uz Gadījumu, kas palīdzējis ne vienu reizi vien.

Gunar, vai tu arī tur – aiz mākoņa maliņas – vēl spēlē *Sportloto*? Vienreizīgi jau tas būs – lielais laimests! Un tad tā kā Mārtiņa Zīverta skatuves novelē *Nauda...*

Bet mūsu atmiņā un latviešu teātra vēsturē ir palikusi laimīgā un dzirkstošā kombinācija – Gunars Treimanis.